

Управління культури
Сумської обласної державної адміністрації

Місто ЯРОСЛАВНИ

№1 (51) січень-березень 2019 р.

Газета комунального закладу Сумської обласної ради
«Державний історико-культурний заповідник у м. Путивль»

До 80-річчя утворення Сумської області

У ДОЛИНІ КРЕЙДЯНИХ ГІР

Літо в Гірках. 1974 р.

Наша оповідь – про мальовниче село Гірки, розташоване на сході Путивльського району за 40 км від Путивля. Сеймом тягнеться водний кордон цього невеликого українського села з Російською Федерацією.

Лежить село у дивовижній місцевості – долині крейдяних гір, розміщених в епіцентрі природного амфітеатру, що формується зі схилів крутих, звивистих пагорбів, місцями сягаючих від тридцяти до шістдесяти метрів над рівнем річки Сейм. Мальовнича природа завжди вабила сюди багатьох любителів полювання та рибальства. У стародавні часи тут були глухі ліси з великими багатовіковими деревами, а навкруги – непрохідне болото з похмурою і таємничою назвою Молче, від якої у подальшому отримали назву ікона та два місцеві монастирі.

Крейдяна долина – не тільки природна, але й археологічна пам'ятка. Тут виявлено рештки поселення доби неоліту і бронзи. Скіфські поселення на Путивльській землі відомі також біля села Гірки. Вони розташовані на обмеженому ярми місці високого правого берега Сейму. Городище має форму неправильного трикутника. У Гірках і Бунякиному знаходились також роменські поселення (X – початок XI ст.), які досліджували О.В. Сухобоков і В.В. Приймак.

(Продовження на 2-й стор.)

КАЛЕНДАР ПАМ'ЯТНИХ ДАТ (січень-березень)

10 січня – 80 років утворення Сумської області;

22 січня – 100 років Соборності України;

23 січня – 90 років від дня народження Філарета (в миру – Денисенко Михайло Антонович, 1929 р. н.), Святійшого Патріарха Київського і всієї України-Русі;

29 січня – День пам'яті героїв Крут;

11 лютого – 140 р. від дня народження Казимира Севериновича Малевича (1879-1935), українського художника-авангардиста, теоретика мистецтва;

20 лютого – День Героїв Небесної Сотні;

21 лютого – День рідної мови;

27 лютого – 120 років від дня народження Семена Васильовича Руднева (1899-1943),

генерал-майора, організатора та керівника партизанського руху на Сумщині в роки Другої світової війни;

28 лютого – 77-ма річниця Веселівського бою партизан-ковпаківців;

9 березня – 205 річниця від дня народження Т.Г. Шевченка (1814-1861), видатного поета, художника, мислителя;

17 березня – 70 років від дня народження Людмили Костянтинівни Федевич (1949), завідувача відділу декоративного мистецтва Сумського обласного художнього музею ім. Никанора Онацького, члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України;

18 березня – 120 років від дня народ-

ження Євгена Олексійовича Попова, лікаря-психіатра, доктора медичних наук, академіка АМН СРСР, уродженця м. Путивля; – 135 років від дня народження Олексія Олексійовича Шовкуненка (1884-1974), українського живописця, автора портрета С.А. Ковпака;

20 березня – 380 р. від дня народження Івана Степановича Мазепи (1639-1709), гетьмана України;

28 березня – 70 років від дня народження Олексія Ілліча Ремньова (1949), кандидата технічних наук, доцента СумДУ, автора понад 70 наукових праць, уродженця с. Скуносове Путивльського району Сумської області.

(Продовження. Початок на 1-й стор.)

Заснування Гірок припадає на другу половину XVII століття, в часи царювання Федора Олексійовича (1676-1682), при якому продовжувалося пожалування «из поместий в вотчину» служивих людей за несення государевої сторожової служби взагалі, а особливо - за участь у війнах з Туреччиною, кримськими та ногайськими татарами. У таких випадках видавались грамоти за багаторічну службу. Серед дворян, які отримали вотчини, був путивлянин І.Б. Шечков. Йому дісталися 20 березня 1680 року пожалувані грамоті землі у вотчину в селі Карижі, в деревні Любимівка Колодежно́ї волості Путивльського повіту. Івану Богдановичу і його нащадкам належала також деревня Шечкові Гори, перейменована у подальшому в с. Гірки. Таким чином, 1680 рік можна вважати роком заснування Гірок.

Копальня для видобування крейди

Із роду першого поміщика цього села Івана Богдановича Шечкова був землевласник і промисловець Петро Петрович Шечков (1835-1909). Він народився в с. Шечкові Гори. Закінчив з відзнакою Рильську класичну гімназію. Навчався в Петербурзькому кадетському корпусі, брав участь у Кримській війні 1853-1856 рр. Мав темно-бронзову медаль і уставну грамоту в пам'ять цієї війни. Після важкого поранення пішов у відставку в чині штабс-капітана. Оселився в рідному селі і став займатися промисловою діяльністю по розробці крейдових родовищ. Петра Петровича було обрано від Путивльської дворянської курії в IV Державну Думу.

З 1895 р., за чотири кілометри від Гірок, почала функціонувати залізниця зі станцією Шечков (пізніше – Шечково), названа на честь Петра Петровича, згодом перейменована на Шечків роз'їзд, на лінії Ворожба - Хутір-Михайлівський. До речі, нині Хутір-Михайлівський - вузлова дільнична залізнична станція I класу Конопотської дирекції

Південно-Західної залізниці, що знаходиться в місті Дружба Сумської області. Виникла при будівництві лінії Конопот - Брянськ у 1893 році. До 1895 року мала назву Юрасівка.

Зі станції Шечков у день її відкриття, як відомо зі звіту з експлуатації Товариства Московсько-Кієво-Воронезької залізниці за 1898 р., у 1895 р. було перевезено 39 пасажирів. Станція стояла на той час на місці залізничної будки - біля котловану, викопаного в колишньому гирлі пересохлої річки Плюски. Відомо також, що 22 березня 1898 р. від селянської громади Гірок було відчужено під устрій під'їзної колії Ворожба – Середина Буда 2 десятини 323 квадратні сажні землі. А першого березня 1912 р. на станції відкрилося поштове відділення, де було встановлено прийом і видачу поштових відправлень усіх видів. На лінії Орша – Донецьк через цю станцію

заводу, власником якого був дворянин Михайло Іванович Терещенко (згодом міністр Тимчасового уряду), гірківську крейду для відбівання цукру відправляли Сеймом доверху навантаженими баржами. Пізніше, з відкриттям станції, стали відправляти товарними вагонами.

Відомо, наприклад, що в 1914 р. за умовами угоди між селянами Васиелем Семеновичем Грибоєдовим і Германом Федоровичем Туркіним з головною конторою Терещенського цукрового заводу перший зобов'язувався доставити 15 тисяч пудів крейди, а другий – 30 тисяч пудів за ціною чотири з половиною копійки за пуд. «Крейда, що ми поставляємо, - обговорювалося в тих умовах, - повинна бути печерною, чистою, сухою, білою, без червоних та інших жилок, грудками від п'яти до тридцяти фунтів вагою, з вологістю не більше шести або семи відсотків, при цьому ми зобов'язані складати її в невеликі бурти для просушування, і коли вона гарно просохне – відправляти до Тьоткиного».

Був поблизу села і великий Череповський кар'єр, яким володів Путивльський земський начальник 3-ї дільниці (Новослобідська і Новогончарська волості), статський радник, почесний мировий суддя Путивльського повіту Микола Михайлович Черепов, уродженець с. Вошинине, якому належало 400 десятин землі в Миколаївській волості. Наприклад, у 1913 р. він поставив до Тьоткинського цукрового заводу 63 тисячі пудів крейди, яку відправляли Сеймом човнами і баржами, а пізніше – залізницею. Коли в 1920 р. усе нерухоме майно землевласника націоналізували, до нього підійшов старенький селянин, як рівному подав руку і промовив: «Ну все, Микола Михайловичу, ви вже більше не будете панувати!». На що Черепов відповів: «Ми не будемо панувати, а ви не будете господарювати...»

Гірки за дореволюційних часів жили двома громадами – Хуторок і Шайвка. Перебуваючи в XIX столітті у складі Новослобідської волості Путивльського повіту Курської губернії, Гірки називалися не селом, а «деревнею» (тому що там не було храму), і гірківці вважалися парафіянами Свято-Троїцької церкви села Олексіївка (нині РФ). Землі, пасовища і луки Гірок, Буякиного та Юр'євого належали відставному штабс-ротмістру, спадковому дворянину Олександрову Васильовичу Аксьонову, якого селяни дуже поважали. Коли він помер, чоловіки села Юр'єве на плечах пронесли труну з тілом небіжчика до самої Софроніївської пустині, де відбулася похоронна відправа.

Відомим представником цього роду став син поміщика - Іван Олександрович Аксьонов (1884-1935) – поет-футурист, літературний, художній і театральний критик, дитинство якого пройшло серед дивовижних пейзажів крейдових Шечкових гір та глибоких ярів.

курсував у другій половині XX століття пасажирський потяг Москва - Мінськ, а остання електричка Льгов – Локоть ще до 2004 р. перевозила робітників до Тьоткинського цукрового заводу.

Місцевість, де проходила залізниця, була дуже заболоченою. Так, за спогадами старожила села Івана Степановича Грамотіна (1915-1997), він разом з учнями-односельцями ходив до Буякинської школи по тих купинах землі, що рухалися та угиналися прямо під ногами. Минуло вже багато часу. Болота ті поросли травою та кущами і небезпеки для людей вони вже не завдають. Проте, траплялося, що лосі і дикі кабани там найчастіше гинули.

Головним промислом мешканців Гірок була розробка крейдових гір. Увесь прилеглий до села великий лісовий масив був скопаний печерами-штольнями, з прокладеними в них чавунними вузькоколіями. У штольнях ще на початку Другої світової війни продовжували добувати крейду. З відкриттям у селищі Тьоткине цукрового

Будинок Аксьонових знаходився в Гірках у дуже гарному місці, оточеному квітучими садами. На хуторі Кирилівка, що біля самого Сейму, Аксьонові мали свою купальню. Починаючи з перших весняних днів і до глибокої осені, пани проводили час у Гірках. Проте узимку дворянська родина перебиралася жити до с. Юр'єве. А після скасування кріпацтва вони переїхали в Гірки на постійне місце проживання. На цій території знаходилися також будиночки-флігельки для прислуги та гостей. За радянських часів дім Аксьонових націоналізували. Пізніше там розміщувалася колгоспна контора, а до 2008 р. – будинок для людей похилого віку. А в панському флігелі влаштували школу.

Шкільні заклади в дореволюційний період будували коштом земства, іноді – коштом сільських громад. У цей період освічених людей на селі жило дуже мало, буквально одиниці. За статистичними даними на 1884 рік у Гірках на 59 дворів тільки шість чоловіків та два хлопчика вміли писати та рахувати. Віра Андріївна Грибоєдова – випускниця Путивльської жіночої гімназії імені Єфросинії Ярославни стала першою вчителькою в селі. У 1920 р. з числа перших радянських вчителів села був Георгій Іванович Двійних, потім його змінив Петро Якович Двійних – колишній кадровий військовий царської армії, який служив писарем в артилерійському полку. Він дуже красиво писав каліграфічним почерком з різними завитками і віньетками у заголовних буквах. З 1930 року в селі діяла чотирихкласна школа, в 1948 р. філіал Бунякинської школи, а в 1960-1977 рр. – восьмирічна школа.

Вчителька Олена Бадзь

У червні 1921 р. путивльська районна газета «Плуг и молот» опублікувала резолюцію з питань нової економічної політики. Паростки непу почали «проростати» і в Путивльському повіті. У Гірках відкрили продовольчі лавки Максим Трохимович Погорелов, Онисим Михайлович Машков і Федір Іванович Колієнко. Проте справа пішла добре лише у Погорелова.

У 1929 р. у Гірках була створена промартіль «Соціалістичний гірняк», яку очолив Петро Титович Бабинцев (після Другої світової війни він був головою Путивльської міської ради). Потім артіллю керували: Іван Григорович Погорелов, Петро Якович Ткачов, Василь Онисимович Теслев, Василь Іванович Вальков, Петро Єгорович Рибкін та Семен Логвинович Підв'язний. У березні 1930 р. почалося примусове залучення селян у колгоспи. Перший колгосп у Гірках мав назву «Бурякосів», який займався вирощуванням і постачанням цукрового буряку до Тьоткиного.

У голодні 1932-1933 рр. в гірківській промартілі «Соціалістичний гірняк» було організовано випічку хліба, відкрито їдальню, де працівники отримували хліб і приварок, а на трудовні їм давали ще й мед із колгоспної пасіки.

Поступово розробка крейдових гір стала в селі збитковою. Ставало все менш й охочих робітників до цієї важкої праці. Проте деякі нащадки гірницьких родин залишалися вірними обраній професії. Так, напередодні Другої світової війни лідерами в Гірках стали гірник крейдового кар'єру Тимофій Іонович Грамотін і майстер вапняної печі Дмитро Іванович Лихих. На зльоті ударників промислового виробництва в Києві (1936) їх преміювали цінними подарунками – патефонами та наборами до них грамофонних платівок із записами популярних на той час пісень.

У 1930-1940 рр. підпали під політичні репресії такі уродженці Гірок: Максим Ферапонтович Кузьмичов (1891 р.н.), Максим Трохимович Погорелов (1894 р.н.) та Дмитро Григорович Кузьмичов (1908 р.н.). Сьомого березня 1938 р. їх заарештували співробітники Путивльського відділу НКВС та пред'явили звинувачення щодо участі в нібито куркульській змові, яка готувалася з метою повалення радянської влади. А 11 травня того ж року цих невинних людей розстріляли в Чернігові.

У післявоєнний період почалася відбудова усього зруйнованого та знищеного окупантами. Мешканці Гірок старанно працювали, за що й отримали державні нагороди. Оператора МТФ №4 Дмитра Юхимовича Воробйова було нагороджено орденом «Трудового Крас-

Будинок поміщиків Аксьонових

ного Знамени», а також медаллю «За трудову доблесть», трьома медалями ВДНГ СРСР і премійовано легковим автомобілем «Москвич», доярку Лідію Гнатівну Погорелову нагородили орденом «Трудового Красного Знамени», а ветерана Другої світової війни Петра Парамоновича Селіна – орденом «Знак Пошани».

У 1979-1989 рр. Радянським Союзом велася неоголошена війна в Афганістані. У той період там проходили військову службу, а фактично воювали, й гірківці. Так, прапорщика повітряно-десантних військ, воєнного розвідника Михайла Івановича Кропиви було нагороджено бойовим орденом Червоної Зірки.

Нині Гірки знаходяться в числі неперспективних сіл, або тих сіл, що вимирають. Кількість населення становить 54 особи. У селі мешкають люди тільки похилого віку. Гірки входять до Бунякинської сільської ради, яку очолює Олександр Миколайович Міліков, уродженець цього села. У 2017 р. сільрада увійшла до складу новоствореної Нововослідської об'єднаної територіальної громади.

У Гірках родюча земля. На території сільради діють приватні сільськогосподарські підприємства ТОВ «Обрій» і ТОВ ПрАТ «Райс-Північ». А під землею зберігаються ще великі поклади крейди та вапна.

Особлива гордість села – мальовничі місця для полювання, рибальства і відпочинку. І нині, як розповідають місцеві жителі, влітку в Гірках стає людно, бо приїжджає багато відпочиваючих. Хочеться сподіватися, що цей чарівний куточок Путивльської землі не залишиться покинутим.

Олена ЛЕПЬОШКІНА,
науковий співробітник
науково-освітнього відділу ДІКЗ

До 140-річчя від дня народження

КАЗИМИР МАЛЕВИЧ: ШЛЯХ ДО СВІТОВОЇ СЛАВИ

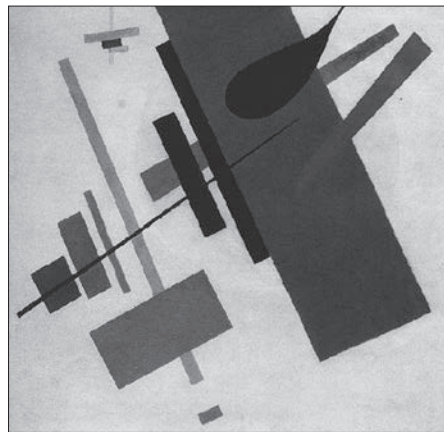
Повертаються до нас майстри українського художнього авангарду, яких стара влада боялася не менш, ніж Михайла Грушевського чи Миколи Хвильового. Ми тепер гордо називаємо імена земляків-авангардистів світової слави і світового рівня – Олександра Богомазова із Ямполья, Олекси Грищенка із Кролевеця, Давида Бурлюка із Лебединщини. І поряд з ними – Казимира Малевича, чий життя і творчість невіддільні від Сумщини. Прориви до першооснов форми і кольору, космічне звучання їхніх образів викликали лють компартійних ідеологів. «Чорний квадрат» Малевича, що утверджував нові принципи безпредметного мистецтва, розглядався, як виродження мистецтва. У творах, від яких відлучали, проявлялося нездоланне прагнення митця осягнути суть світобудови, а говорили, що це деградація.

У своїй автобіографії Казимир Малевич писав про те, що дитячі та юнацькі роки провів у с. Пархомівці поблизу Білопілья. Довгий час на це не звертали особливої уваги. З часом виявилось, справді, родина Малевичів мешкала у Пархомівці, але у тій, що неподалік Охтирки. Батько, фахівець високого класу, працював там на цукровому заводі Харитоненка. Але Білопілья назване було не випадково. Невдовзі батька перевели до цього заштатного міста Сумського повіту. Саме тут прокинувся у автора «Чорного квадрата» інтерес до мистецтва.

Естетичні смаки митця значною мірою формувалися під впливом селянського побуту. Праця селян, їх поведінка, одяг, житло – все було залюбки юнакові. Перші художні враження пов'язані з візерунками селянського одягу: «Селяни завжди мені здавалися чистими і нарядними. Пам'ятне мені весілля, на якому наречена та її подруги були якимось кольоровим мереживним нарядом – у вовняних кольорових стрічках, вплетених у коси, у сап'янових чобітках на мідних і залізних підківках, халяви розшиті vzорами... Ось на цім тлі в мені розвивалися почуття до мистецтва». Припало йому до душі й те, як селяни

малювали квіти та коників, прикрашаючи печі та стіни хат.

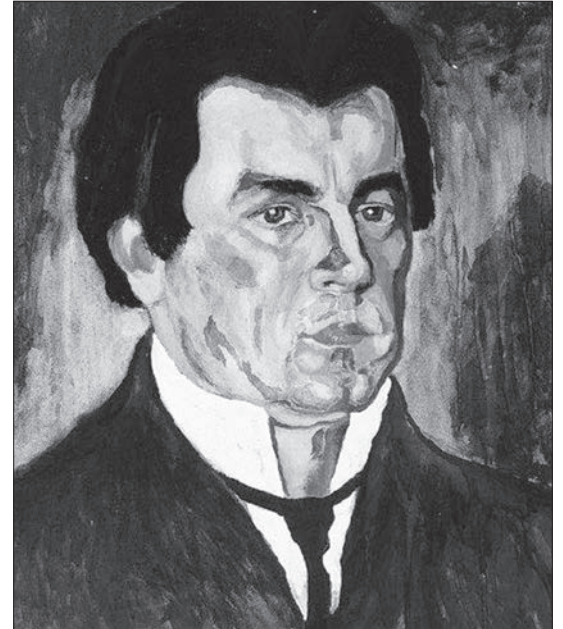
З Білопільям у Малевича пов'язане і знайомство зі справжніми художниками (щоправда, візуально), які приїхали розписувати місцеву церкву. Затамувавши подих, з-під лопахів, він разом зі своїм приятелем стежив за тим, як вони писали етюди.

Супрематизм

Налагоджене життя у Білопільлі перервав переїзд на хутір Вовчик поблизу Конотопа (а коли точніше – біля села Козацького). Школи там не було, і Малевич займався науками та малював вдома. Малюванню віддавав весь вільний час. Батько, який спочатку говорив, що всі художники – шалапути, поволі змирився з нахилами сина. А після переїзду у Конотоп вісімнадцятирічним юнаком Казимир іде з матір'ю до Києва, де у лавці купляють все, що потрібно художникові.

У Конотопі проходить перше його визнання. Останнім часом вартість робіт К.С. Малевича на світовому ринку перевищує

Автопортрет Малевича

пікасовські. За одну з них заплачено 1,2 мільйона доларів. А починалось все із Сумщини. Про Конотоп він згадує: «Написав першу картину «Місячна ніч». Писав переважно за враженням, як у Білопільлі. Це був пейзаж з річкою, камінням і припнутим човном... На всіх моїх товаришів картина справила велике враження... Господаря магазину вона вразила. Її швидко продали, як і наступну – «Гайок з лелеками».

Побачені на Україні мережива, вишивки, узорі допомогли Малевичу створити нову пластичну систему – супрематизм, що дав міцний поштовх розвитку світового мистецтва в ХХ столітті. Ідеї Малевича згодом знайшли своє втілення не тільки в живопису, але й в архітектурі, дизайні, фотографії, декоративному мистецтві. Він перший серед художників дав самостійне життя геометричним формам, утворюючи духовно насичені композиції. Його «Чорний квадрат» міцно ввійшов у життя. Підсвідомо він з'являється там, де його менш за все чекаєш. Є він і в Сумах: у сквері напроти Іллінської церкви стоїть пам'ятний знак у вигляді чорного квадрата...

Слід ще додати: Сумщина дала Малевичу добре знання української мови. Він з гордістю називав себе українцем.

На довгі роки експеримент, розпочатий Малевичем, було перервано. Але мистецтво, скинувши тягар догм, – знову звертається до нього.

Сергій ПОБОЖІЙ, кандидат мистецтвознавства, м. Суми

На виставці К.С. Малевича

До 120-річчя від дня народження С.В. Руднева

«У КОЖНОМУ БОЮ КОМІСАР БУВ ПОПЕРЕДУ»

С.В. Руднев. 1943 р.

Семен Васильович Руднев – Содин із керівників та організаторів руху опору на окупованій нацистами території України під час Другої світової війни.

С.В. Руднев народився 27 лютого 1899 року в селі Мойсіївка Путивльського повіту Курської губернії у великій селянській родині. Учасник подій 1917 року. Професійний військовий, політпрацівник. У другій половині 1930 років став жертвою необґрунтованих політичних переслідувань командних кадрів у Червоній Армії. Виправданий у судовому порядку. Після звільнення, демобілізувавшись, він разом з дружиною та синами повернувся до рідного краю. У Путивлі полковий комісар Руднев включився в оборонно-масову роботу, очолював Тсоавіахім.

На початку німецької окупації С.В.Руднев займався формуванням у районі винищувального загону, згодом став його командиром. Багато його бійців потім приєдналися до партизанів. У вересні 1941 року Семен Васильович очолив один з Путивльських партизанських загонів. Після з'єднання із загonom С.А. Ковпака став комісаром об'єднаного загону, потім – Сумського партизанського з'єднання, яке пройшло шлях від Путивля до Карпат.

За безпосередньої участі комісара планувалися і здійснювалися операції по знищенню ворога та його комунікацій. Як воєначальник, він завжди дотримувався правила: щоб добре воювати,

треба добре розбиратися у причинах як успіхів, так і невдач. Також при розробці операцій Семен Васильович намагався уникнути невинуватих втрат особового складу. Це обумовлювало його військовий і людський авторитет.

Кореспондент газети «Правда» В. Коробов, побувавши на початку 1943 року в партизанському з'єднанні, розповідав начальнику Українського штабу партизанського руху Т.А. Строчаку «... Безумовно, він [Руднев] заслуговує звання Героя. В кожному бою комісар – попереду... напроти смілива і енергійна людина, має великий авторитет серед партизанів ... двигун, який пускає усе в рух».

З перших днів партизанської боротьби поруч з С.В. Рудневим був юний партизан – його старший син Радій. Жорстокий бій 4 серпня 1943 року в передгір'ї Карпат поблизу Делятина Станіславської (тепер Івано-Франківської області) став останнім для комісара Руднева і партизан його групи. Син комісара Радій став учасником нерівного запеклого бою з нацистами неподалік Коломиї, де отримав важкі поранення. Місцевим жителям не вдалося врятувати життя молодого партизана, він помер через декілька днів після смерті батька. Влітку 1946 року прах Семена Васильовича, його сина та загиблих у Делятинському бою ковпаківців перепоховано в братській могилі в м. Яремча Надвірнянського району Івано-Франківської області (нині м. Яремче Яремчанського району Івано-Франківської області).

С.В. Руднев нагороджений орденом Леніна, Червоного Прапора і «Знак

Пошани», медалями «Партизану Вітчизняної війни» 1-го та 2-го ступенів. Дев'ятого квітня 1943 року Семену Васильовичу було присвоєне військове звання генерал-майора, а четвертого січня 1944 року – звання Героя Радянського Союзу (посмертно).

С.В. Руднев зі своєю родиною

У 1961 р. у Путивлі, на площі Перемоги, С.В. Рудневу встановлено бронзове погруддя на постаменті з рожевого граніту. А наступного року рідне село славетного комісара було перейменоване в Рудневе.

(Продовження на 6-й стор.)

На березі Прип'яті. 1942 р.

(Продовження. Початок на 5-й стор.)

С.В. Руднев – автор книжки «Легендарний рейд» (Щоденник про Карпатський рейд. Листи) (1967). У 1975 р. Т.В. Левчуком – режисером кіностудії імені О.П. Довженка, народним артистом СРСР знято художню кінотрилогію про бойовий шлях партизанського з'єднання ім. С.А. Ковпака «Дума про Ковпака». Роль Руднева зіграв В.С. Білохвостик, народний артист Білорусі.

Ім'я відважного Героя присвоєне Путивльському педагогічному коледжу. В одній із аудиторій, завдяки викладачеві цього закладу В.Т. Ситовському, створено музей С.В. Руднева. У 1995р. музею присвоєне звання народного. А в 2016 році біля старого корпусу коледжу (вулиця Миколи Маклакова) встановлено кам'яне погруддя комісара, привезено до Путивля з м. Яремче Івано-Франківської області.

У 2015 р. році в селі Рудневе, на маленькій батьківщині комісара, від-

крито «Музей Героя Радянського Союзу С.В. Руднева», ініціатором якого став сільський голова П.І. Кадурін. Працював над створенням музею А.В. Луговський – заслужений журналіст України, краєзнавець, поет. На будинку, де жив майбутній комісар у Путивлі, встановлено меморіальну дошку. Ім'я його сина Радія носить ЗОШ №1.

Багатий військовий досвід, командирська кмітливість, переконливе політичне слово, особистий приклад мужності – цими якостями С.В. Руднев викликав до себе глибоку повагу і любов не тільки парти-

Карпатський рейд. Комісар серед місцевих жителів

занів, а й мешканців Сумщини.

Ярослава ПОЛЯНЬСЬКА,
науковий співробітник
науково-освітнього відділу ДІКЗ

Нотатки до історії повсякденності

ПУТИВЛЬСЬКИЙ ПРЯНИК

Пряник

Достатньо широке поширення саме в цю добу пряника можна пов'язати з Великими географічними відкриттями, що забезпечували постійний притік прянощів – духмяного перцю, кориці, імбиру тощо. Утім, їх використання не було обов'язковим правилом. У XVII ст. польський дипломат у Москві Якуб Рейтенфельс зауважував, що «мешканці готують пряники медові для зменшення гіркоти горілки, але не посипають їх ніякими прянощами». Цей докір, безумовно, стосувався прісної випічки для простих людей. Зможні верстви населення полюбили зовсім інший десерт – важкий, на розчиненому тісті, з додаванням родзинок і чорносливу.

Усі види пряників випікалися у великих печах, здебільшого на картопляній мелясній з додаванням меду. Певно, «медовий хліб» у Путивлі вироблявся ще

Пряник у традиційній кулінарії України – давній національний продукт, відомий з часів Київської Русі. Тоді його ще називали «ковригою» або «медовим хлібом». Але після того, як зі східних країн у XII–XIII ст. стали довозити коштовні прянощі (в перекладі з давньорус. «пъпърь» – «перець»), які господині й почали додавати до ситного тіста, цей продукт дістав сучасну назву – «пряник», набувши до XVI ст. звичного нам вигляду.

за тих саме літописних часів, коли місто перекривало своїми стінами шлях кочівникам углиб Русі, коли в ньому накопичувались незчисленні скарби сіврянських середньовічних правителів, а путивльські «добрі молодці» на бенкетах подібно билінним героям при дворі київського князя «учали єсть пряники печатнього, запивати винами крепкими».

Безумовно, смачні вироби відрізнялися один від одного складом борошна, виготовленим із різних видів злаків, приготуванням тіста, основою, на якій замішувалося тісто, іншими інгредієнтами, і, звичайно, витриманою технологією виробництва. Найбільш давні за часом появи ліпні пряники робили вручну. Схожі вони були на глиняні іграшки. При цьому часу й сил доводилося до них докладати пекарям не менш, ніж гончарям. Оскільки їх часто виготовляли у вигляді тварин, звідси й виникла стійка назва такого типу – «козулі» або «тетерки». Існує думка, що «козулі» ще за язичницьких часів слугували предметом ритуалу, замінюючи у жертвоприношеннях тварин. Пізніше з'явилися ще два види пряників – печатні й силуетні

(фігурні, вирізні або вирубні). Останні випікалися з розкачаного тіста та вирізалися за певною формою чи зразком.

З огляду на різноманітність солодкої продукції на ринку, путивльським пряничникам довелося виробити власний стиль у виробництві. На жаль, судити про смакові якості місцевих майстрів нині не доводиться через повну втрату культури пряничної справи у древньому Путивлі та відсутності збережених давніх рецептів. Проте зображення виробів путивльських кондитерів дозволяють оцінити зовнішній вигляд їх творинь. На фото вгадуються види «людських» форм – чоловіка в крилатому капелюху, «бабці», «дівчини», «візниця». Також випікалися зооморфні фігурки (птахи, риби, тварини), «чоботи» з високою халлявою тощо.

Особливість путивльських фігурних пряників – нанесення на основу яскраво-червоного візерунку цукровою глазур'ю (кола, крапок, горизонтальних та вертикальних ліній, що повторюються) з наклеєними зверху смугами «сусального золота». Вірогідно, на виріб спершу наносилася біла глазур. Потім пензликом або губкою доповнювався червоний колір, а згодом наставала

черга «золота». Слід відмітити ще одну особливість – білий колір наносився переважно на середину пряника, тоді як червоний тяжів до краю (саме червоний колір путивльських пряників періоду непу і запам'ятовувався старожилам, яких у дитинстві пригощали ласощами). При цьому вибір кольорової гами явно не був випадковим – саме вона відповідає тим кольорам, що найчастіше зустрічаються у народному одязі мешканців Путивльського повіту XIX – початку XX століть, особливо в горюнів.

Дійсно, у розписці пряників можна впізнати деякі реалістичні елементи народного костюму. Золотий колір, вочевидь, повинен був підкреслити статус міста як одного з духовних центрів Сіверщини, відомого своїми монастирями і храмами із золоченими банями, що за сонячної погоди було видно за десяти-ки верст від Путивля.

Цікаве припущення путивльського історика, благочинного протоієрея Олександра Чурочкіна про те, що можливе використання найдрібніших пластинок золота у декоруванні пряників цілком відповідало традиції місцевого іконопису. У такому випадку, «золото» пряника підкреслювало значення художнього промислу і, вірогідно, було його додатковою рекламою, яка існувала до тих пір, поки пряник не здобув власного визнання. Припускаймо, що «сусальне золото» – це тонка, але міцна основа, виготовлена, наприклад, на основі желатину. Утім, секрет «путивльського золота» на випічці ще потребує з'ясування.

Особливий вигляд путивльського пряника і, можливо, його смакові якості завоювали визнання покупців. Вартий уваги той факт, що в сучасних оглядах пряничної справи путивльський продукт ставився в один ряд з іменитими брендами тультського, в'яземського, хоперського чи харківського пряників. Мабуть, просування солодкої продукції з берегів Сейму на ринок сталося ще раніше, коли Путивль був значним торговим центром. Так, наприкінці XVIII ст. у місті нараховувалося понад 240 осіб купецького стану, котрі «из Крыму достають очень хорошего разбору овчинки, и хлопчатую бумагу» та здійснювали активну комерційну діяльність далеко за межами Курського намісництва. Очевидно, ще тоді місцеві «гості» підраховували користь із продажу путивльських пряників. У подальшому комерція сформувала стійкий інтерес покупців до солодкої продукції і дозволила зберегти дану статтю продажу вже після загального занепаду торгівлі в регіоні. У такому випадку, торговцям, одночасно з традиційним продажем хліба, конопель, конопляної олії та сукна, доводилося звертатися й до ексклюзивних товарів, яким і був путивльський пряник.

Ще одна гіпотеза – путивльський пряник цілком міг поширюватися світом

прочанами, які приходили в Путивль до чудотворної Молченської ікони Пресвятої Богородиці. Вірогідно й сюжетна лінія старовинних путивльських пряників була спочатку пов'язана з біблійними образами, святими Православної церкви, християнською символікою. У подальшому випікання пряника набуло комерційного характеру, що неодмінно призвело до поширення світських образів. Вагоме значення мала наявність потрібної сировини для виробництва – хлібів різних видів, давні традиції бджільництва.

Безсумнівно, що на Путивльщині, як і в усьому слов'янському світові, пряники займали помітне місце в повсякденній культурі. Ще після хрещення Київської Русі пряники традиційно випікалися до Різдва – ними наділяли колядників та шедрувальників або близьких людей, «аби в родині все було добре», і навіть

утвердженням традиції різдвяної ялинки досить логічним стало прикрашати «лісову красуню» пряниками у вигляді найрізноманітніших фігурок – церков, чоловічків, звіряток, казкових героїв.

Наш земляк, відомий письменник Олександр Чорнобровкін у своєму романі «Слово о граде Путивле» описав такий звичай з народного побуту (чи не в Путивлі ним почутий?) – один з героїв твору надіслав нареченій у подарунок пряники і різки (гнучкі дерев'яні прутики), «щоб знала: якщо буде гарно працювати, її пестуватимуть солодощами, а якщо ні – відшмагають».

Сьогодні в Україні поступово зростає інтерес до народної кулінарії. Нині практично забутий путивльський пряник, враховуючи стійку туристичну зацікавленість до місця його появи, цілком має шанс повернення свого доброго імені. А в перспективі – стати основою

Ярмарок у Путивлі. Фото Я.К. Фесика. 1910 р.

підгодували домашніх тварин з вірою в те, що це забезпечить приплід у наступному році. «Козулями» на святки прикрашали вікна. У давнину вважалося, що пряники також мають цілющі властивості. Для цього шматочок пряника, таємно від хворого, клали йому в їжу. Особливе місце займав пряник і у весільному обряді.

У подальшому кількість усіляких приводів пекти та дарувати пряники збільшилась: Прощена неділя, Масляна, День Ангела, зустріч архієреїв, прояв почуттів дорогій людині («знак вірності»), нарешті, традиція привозити гостинці дітям із подорожі. Пряники супроводжували людину й після смерті – їх випікали на трізну й поминання по небіжчикові, несли до церкви на панахиду, роздавали жебракам після служби. Нині подібний звичай зберігся в с. Линове Путивльського району, де на похоронну відправу випікають «драбину» з білого тіста по небіжчикові, що символізує шлях душі до небес. А з

для влаштування в Сумській області власного різдвяного базару на кшталт німецьких крісткіндлесмаркетів. При цьому організація пряничної справи в самому Путивлі мала б посприяти зростанню туристичної привабливості та підвищенню іміджу міста. Цьому завданню підходить і назва ласощів, що побутувала колись в с. Берюх (нині Рудневе), – «попряник».

Приємно, що перший крок до цього вже зробили насельники Молченського монастиря. Так, під час проведення благодійної програми «Дар Путивлю – 2017» (ініціатор – Ніна Кібрик), спрямованої на відновлення храму Іоанна Предтечі, її учасники-художники допомогли розписати пряники, випечені до 20-ї річниці відновлення духовної обителі. Можливо, в подальшому монастир і стане осередком відродження пряничного промислу в Путивлі.

Дмитро КУДІНОВ,
доктор історичних наук,
м. Суми

Легенда авіації в Спадщанському лісі

«Кукурудзяник»: літак-епоха

Літак Ан-2

Перші літаки Ан-2 називали «всюдиліт». В Україні (серед льотно-технічного складу) його йменували кажаном. Розповсюдженою також була назва – «Аннушка», «кукурудзяник».

Ан-2 – наймасовіший у світі одномоторний біплан за всю історію авіації. Експлуатується він у багатьох країнах світу. За класифікацією НАТО Ан-2 – Colt «Лоша» – легкий транспортний літак, біплан. Він має близько 20 модифікацій. Потужність двигуна – 1000 к. с., злітна маса – 5250 кг.

Літопис літака Ан-2 починається ще до Другої світової війни. Так, на початку 1940 р. Олег Костянтинівич Антонов отримав завдання створити аналогічний німецьким біпланам літак простої конструкції для виконання сільськогосподарських (боротьби зі шкідниками) та військово-транспортних робіт. Він повинен був замінити легкий ПО-2, що відробив своє. До нової машини висувалися вимоги: сідати та злітати з будь-якого покриття або ґрунту, або взагалі – з лісової галевини, а також невибагливість в обслуговуванні та умовах експлуатації. Не менш важливою була вартість літака, адже гелікоптери коштували дорого. Однак через війну розробки довелося відкласти.

Тридцять першого травня 1946 р. виїшов наказ про створення державного

конструкторського бюро ДКБ-153 та початок розроблення легкого багатоцільового транспортного літака. Ця дата відзначається дотепер як день народження бюро О. К. Антонова. На початок 1947 р. було сконструйовано макет літака. А в серпні відбувся перший випробувальний політ. Його здійснив пілот-випробувач П.М. Володін, який подолав 3 тисячі кілометрів із Новосибірська до Підмосков'я, – місця проведення державних випробувань. Антонов представив літак М.С. Хрущову, який одразу оцінив зручність машини для сільського господарства та транспортного перевезення на авіалініях місцевого значення. Тому незабаром конструкторське бюро Антонова переїхало із Новосибірська до Києва. А в 1949 р. відбувся перший серійний політ Ан-2. Відразу стали помітні переваги нового літака. Він був надзвичайно простий у керуванні та міг виконувати такі маневри, що для інших літаків були вкрай небезпечними. А планувати та сідати Ан-2 вдавалося навіть з непрацюючим двигуном.

Було вирішено розпочати виробництво літаків на Київському заводі

№473, що тоді дещо нагадував кустарні майстерні. Літак отримав офіційну назву «Антонов-2» або «АН-2». Після модернізації та пристосування виробничих потужностей на кінець 1950 р. було розгорнуте його серійне виробництво. У 1952 р. воно припинилося у зв'язку з початком випуску на заводі фронтового бомбардувальника Іл-28, що визначили більш пріоритетним на той час. Однак вже у 1953 р. виробництво відновилося. За наступні 10 років Київський авіазавод випустив 3164 літаки.

Серійне виробництво здійснювалося у СРСР (Україна, м. Київ; Російська Федерація, м. Долгопрудний). У РФ – до 1960-го року. Основні ремонтні потужності було зосереджено на Вінницькому авіаремонтному заводі. Літак експортувався до 26-ти країн світу. Ан-2 випускалися також за ліцензією в Китаї та Польщі. Попит на антонівський біплан почав поступово знижуватися з 1980-х рр., що привело до завершення його серійного виробництва в 1992 р.

Ан-2 широко експлуатувався в СРСР на повітряних лініях малої протяжності, у сільському господарстві, як санітарний, для боротьби з лісовими пожежами, метеорологічних і геофізичних спостережень, розвідки рибних запасів, тренувань парашутистів тощо. Оскільки він мав дуже малий розгін і пробіг, був незамінним для робіт на малоосвоєних територіях Сибіру та Крайньої Півночі, де застосовувався повсюдно.

Двадцять третього червня 2013 р. прес-служба Державної корпорації «Антонов» повідомила, що Ан-2 в п'яте потрапив до Книги рекордів Гіннеса, як єдиний легкий транспортний літак, що випускався безперервно понад 60 років.

У Спадщанському лісі, в експозиції Музею зброї та військової техніки, у розділі авіації, представлений цей легендарний літак Ан-2, який викликає велику зацікавленість серед відвідувачів.

*Ігор СОКУНОВ, завідувач
Музею зброї та військової техніки
в Спадщанському лісі*

Засновник: комунальний заклад Сумської обласної ради «Державний історико-культурний заповідник у м. Путивлі»

Свідоцтво про реєстрацію: СМ №471/93Р від 11.12.2009 р.

Адреса редакції: 41500, Сумська область, м. Путивль, вул. Кралецька, 70, тел.: (05442)5-34-10.

e-mail: zapslovo@ukr.net.

Електронна версія на сайті – <http://www.putivl-1000.net/>

Наклад – 500 прим. **Замовлення №22.**

Друк: ФОП І.В. Щербина, тел.: (0542)78-18-25

Редакція газети «Місто Ярославни» запрошує до співпраці краєзнавців, науковців, істориків, літераторів.

Газета «Місто Ярославни»

Редакційна колегія:

Сергій Тупик

Олена Лепьошкіна

Надія Сторчака

Діана Кіріченко – верстка

Розповсюджується безкоштовно